

Rola podatków w realizacji celów społecznych

*Podatki są sprężyną państwa.
Cyceron (106 p.n.e.–43 p.n.e.)*

Rozwijając tę myśl, można powiedzieć, że umiejętne kreowanie, zarządzanie systemem podatkowym, odpowiednia przemyślana regulacja prawa podatkowego, może stać się motorem napędowym państwa. I odwrotnie, nieprzemysłane regulacje podatkowe, nadmierne obciążenia mogą i najczęściej powodują oprócz niezamierzonych reakcji obywateli, przedsiębiorców, spowolnienie rozwoju państwa, czy wręcz stagnację, a także zubożenie społeczeństwa.

Podatki bowiem są znacznym obciążeniem finansowym dla budżetu każdego gospodarstwa domowego i każdego przedsiębiorcy. Musimy jednak je płacić, gdyż jest to jednostronne świadczenie na rzecz państwa. Dany podatek pobierany jest na podstawie ustawy, czyli jednostronnej decyzji podmiotu ustanawiającego. Natomiast postępowanie w celu wymierzenia podatku podlega przepisom ordynacji podatkowej. W podatkach ważny jest też fakt, że podatnik nie ma żadnego bezpośredniego wpływu na wysokość obciążenia z tego tytułu, poza oczywiście udziałem w wyborach. Przecież wtedy sami decydujemy, kto nas będzie reprezentował w parlamencie, i jakie ustawy, jaka regulacja prawna również w zakresie prawa podatkowego będzie obowiązywała.

Co do zasady narzekamy na podatki, ale nie można zapominać, że mają one ważne cele. Otóż podstawowy cel podatku oczywiście jest fiskalny, co oznacza, że należy on do publicznych dochodów, zasadniczych. Podatki dostarczają państwu lub samorządowi środków finansowych do prowadzenia podstawowych działań i realizacji ich zadań. Wpływy z podatków powiększają dochody budżetowe, z których są finansowane zadania ogólnospołeczne. Bez nich nie byłoby pieniędzy na szkolnictwo, publiczną służbę zdrowia, drogi, stadiony, obronność. Ta funkcja była podstawową przyczyną powołania do życia instytucji podatku. Człowiek w celu ochrony swojego bytu i istnienia tworzył grupy, plemiona, osady, gdzie dzielone były funkcje i zadania jego członków, i również oddawał część swoich zapasów, dóbr na funkcjonowanie i obronę swojej grupy. Można zatem powiedzieć, że podatek, danina, towarzyszą nam od zaczątków istnienia państwa.

Podatek jest świadczeniem bezzwrotnym, co oznacza, że legalnie pobrany podatek staje się własnością podmiotu, któremu się należy, i nie można go odzyskać. Jest to świadczenie nieodpłatne, czyli zobowiązany nie otrzymuje niczego w zamian za zapłacenie podatku. Ponadto, jest to świadczenie przymusowe, więc jeśli zobowiązany uchyliła się od jego regulowania, podmiot uprawniony do jego pobierania może oprzeć się na regulacjach prawnych służących do jego wyegzekwowania.

Podatki zatem pełnią funkcje, które, z jednej strony, mają charakter obiektywny – głównie utrzymanie państwa, z drugiej zaś – zmieniają się wraz przeobrażeniami ustrojowymi i społeczno-gospodarczymi.

Poza funkcją fiskalną wyodrębnić można jeszcze trzy podstawowe funkcje podatków: dystrybucyjną, stymulacyjną i informacyjną.

Funkcja dystrybucyjna polega na kształtowaniu dochodu i majątku będących w dyspozycji podatników. Dochód i majątek narodowy przemieszczany jest między podatnikami a związkami publicznoprawnymi, jakimi są państwo i organy samorządu terytorialnego. W ten sposób dokonywana jest korekta dochodów podmiotów prywatnych na rzecz publicznych.

Funkcja informacyjna polega na tym, że realizacja wpływów podatkowych ogółem lub z określonego podatku dostarcza informacji o prawidłowościach lub nieprawidłowościach w przebiegu procesów gospodarczych. Znaczne obniżenie wpływów od podmiotów gospodarczych może świadczyć np. o trudnościach ze zbytem produkcji lub wyegzekwowaniem należności od niektórych kontrahentów, lub też np. o zwiększeniu się szarej strefy, bądź wreszcie o kryzysie w danej dziedzinie, branży czy na danym rynku.

Ostatnia, ale bodaj najważniejsza w dzisiejszym świecie funkcja, to funkcja stymulacyjna. Oznacza ona wykorzystywanie instrumentów podatkowych w celu wywarcia wpływu na warunki działania jednostek oraz na kierunki i tempo ich rozwoju, na zachowania obywateli i przedsiębiorców. Funkcja stymulacyjna urzeczywistnia się poprzez zróżnicowanie obciążeń podatkowych, dzięki czemu podatek może wpłynąć zachęcająco lub zniechęcająco na decyzje w sprawie podejmowania lub likwidowania działalności, zatrudniania pracowników, stopy bezrobocia, zakupu określonych dóbr, a nawet na liczbę zawieranych małżeństw czy rodzących się dzieci. Dlatego podatek powinien mieć również inne cele oprócz finansowego, fiskalnego, takie jak cele gospodarcze i cele społeczne. Praktycznym wyrazem realizacji tej funkcji w sensie pozytywnym jest system zwolnień i ulg podatkowych, które dziś są wykorzystywane w regulacjach prawnych większości państw na świecie.

Oddziaływanie podatków na sferę społeczną może mieć charakter globalny/ogólny lub selektywny. Ogólny, bo poprzez podatki zmniejszyć można nierówności występujące w społeczeństwie, w tym w zakresie ubóstwa, np. poprzez zastosowanie progresywnych podatków dochodowych i spadkowych, wyłączenie z opodatkowania dochodów osób najmniej zarabiających, wyłączenie spod opodatkowania artykułów pierwszej po-

trzeby i wysokie opodatkowanie artykułów luksusowych, preferencyjne opodatkowanie rodziców samotnie wychowujących dzieci. Za pomocą podatków można także walczyć z alkoholizmem, zwiększając stawki podatkowe na napoje alkoholowe. Ulgi na koszty utrzymania dzieci czy zmniejszone podatki spadkowe są podatkowymi elementami polityki prorodzinnej, natomiast dochody podatkowe mogą być przeznaczone na finansowanie instytucji pomocy społecznej.

Selektywne oddziaływanie to użycie procedur podatkowych np. do rozwoju badań naukowych, ustanawiając system ulg skłaniających do wzrostu nakładów przedsiębiorstw na badania, czy rozładowanie kryzysu mieszkaniowego, stymulując inwestycje budowy czy zakupy domów i mieszkań. Selektywne działanie podatku ma miejsce wtedy, gdy państwo chce wymusić konkretne zachowania konkretnych podatników lub użyć środków na konkretne cele.

Przykładami oddziaływania na naszą polską rzeczywistość gospodarczą i społeczną niech będą tzw. duża ulga podatkowa (duża liczba nowych mieszkań, ale i brak zawieranych małżeństw), czy specjalne strefy ekonomiczne, które przyciągają przedsiębiorców, zwiększają zatrudnienie w danym regionie, a tym samym wpływają pośrednio też na zmniejszenie poziomu ubóstwa tego regionu.

Racjonalny, przemyślany system podatkowy powinien odpowiadać przede wszystkim wymogom sformułowanym przez teorię podatków, w zakresie dotyczącym pojęcia granic opodatkowania.

Opodatkowując swoich obywateli, władza publiczna powinna przestrzegać pewnych zasad, w szczególności zasady ochrony źródła podatku i możliwości świadczenia. Pobieranie podatków nie powinno zatem prowadzić do rezygnacji przez podatników np. z prowadzenia działalności gospodarczej, legalnego zatrudnienia. Rozważania o funkcji fiskalnej i redystrybucyjnej podatków prowadzą do pytania: ile państwo podatnikowi można zabrać, aby nie tylko nie unicestwić jego zdolności podatkowej, ale wręcz tę zdolność rozwinąć. Innymi słowy jest to pytanie o granice opodatkowania. We współczesnych, wysoko rozwiniętych państwach granice opodatkowania zaczęły być wyznaczone pozafiskalnymi zamierzeniami państwa, głównie w sferach społeczno-socjalnych, w tym w zakresie walki z ubóstwem.

Podsumowując, podatki mogą zmienić rzeczywistość gospodarczą i społeczną, są konieczne ale muszą być nakładane w sposób przemyślany, mają bowiem ogromną siłę rażenia we współczesnym świecie.

